

Probleme ale cercetării

(Continuare din pag. 1)

rii sociale a României, motiv pentru care ele nu au reușit să convingă, în afară de autorii lor, decât o mică parte dintre cercetători.

Neîndoiește că o importanță aparte pentru stabilirea caracterului regimului politic din România ar avea-o și studiul pînă în cele mai mici detalii a compoziției și programelor partidelor politice în evoluția și cu preferențele trăite de-a lungul anilor, indiferent dacă ele au jucat un rol dominant sau șters în viața politică a țării. În această privință unele rezultate valoroase au fost deja obținute. S-au redactat câteva monografii ale partidelor politice din România, din care unele au văzut lumina tiparului, s-au realizat câteva studii de sinteză asupra vieții politice din anumite perioade. Dar monografiile partidelor care au dominat viața politică a țării în cele două decenii dintre primul și al doilea război mondial, recte a Partidului Național-Liberal și a Partidului Național Țărănesc, lipsesc încă. Or, fără studiul activității acestora, încercarea de a se da o nouă fundamentare regimului politic din România are puține șanse de izbândă. Mai mult, se impune chiar întreprinderea unor cercetări cu caracter monografic asupra acelor grupări politice care nu au participat vreodată în epocă la guvernare, nici singure, nici în coaliție cu alte formațiuni, indiferent de orientarea lor, căci acestea ar putea explica mai bine, credem noi, nu numai structura organizației sociale și politice a României interbelice, ci și cursul vieții politice din anumite etape sau din întreaga perioadă de referință.

O stavilă în calea soluționării acestor probleme majore, care implică cercetări de profunzime, cu participarea unor echipe mari de specialiști, rezidă, în principal, în fărâmițarea forțelor de cercetare. Contemporaneității din cele trei institute de istorie funcționale și din micile colective de istorie ce funcționează pe lângă centrele de științe sociale din câteva orașe mai importante ale țării nu pot acoperi în întregime o problemă atât de complexă ca aceea care le stă în față. Există însă un corp de cercetare, poate chiar mai numeros decât cei investiți oficial cu un asemenea titlu, compus din persoane din afara institutelor specializate, care manifestă preocupări constante pentru studiul istoriei patriei. Chiar dacă rezultatele muncii lor nu ating totdeauna parametrii lucrărilor cercetărilor de profesie, adeseori datorită faptului că, din lipsă de posibilități de documentare, ei se rezumă la a întreprinde cercetări în arhivele județene, fără a avea măcar puțința de a stabili elementele specifice ale istoriei zonei respective din cauza necunoașterii generalului, găsirea unor modalități de angrenare organizată a lor la studiul unor probleme de istorie națională ar sporii, fără îndoială, viteza și eficiența cercetării. Academiei de Științe Sociale și Politice îi stă în puțință extinderea operii de coordonare, cel puțin asupra grupelor de cercetare de la muzee și arhive, spre a se împiedica dispersarea forțelor și a le canaliza în direcția rezolvării marilor probleme ale istoriei naționale ce nu suportă amănări.

O dificultate la fel de serioasă, prin implicațiile ei asupra rezultatelor muncii de cercetare, este aceea a valorificării. Academia de Științe Sociale și Politice are, prin Secția de istorie, o vedere atotcuprinzătoare asupra comandamentelor de cercetare în domeniul istoriei naționale la un moment dat și în perspectivă. Planurile

„Au trecut sute de ani în care s-au încheșat și cimentat comunitatea de interese economice, de teritoriu, de cultură și limbă a poporului român. În această perioadă s-au creat condiții, deși cu o anumită întârziere, pentru trecerea la o organizare superioară — formarea celor trei principate românești : Țara Românească, Moldova și Transilvania“.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Din Expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982)

de cercetare sînt întocmite în funcție de aceste comandamente, dar valorificarea se face prin edituri, care adoptă, de regulă, alte criterii la publicarea lucrărilor. Astfel, în vreme ce numeroase volume monografice își așteaptă rîndul la edituri, în ultimele decenii în străinătate au fost republicate, grație inițiativelor Centrului de Studii Central Europene din New York, mai multe lucrări apărute în perioada interbelică ce erau consacrate României și statelor din centrul și sud-estul Europei (Joseph Slabey Roucek, *Contemporary Roumania and Her Problems*, prima ediție în 1932, a doua ediție în 1972; idem, *Central and Eastern Europe, 1946 și 1970*; David Mitran, *The Land and Peasant in Rumania, 1930 și 1968*; Leo Pasvolosky, *Economic Nationalism of the Danubian States, 1928 și 1972*; C. A. Macartney, *National States and National Minorities, 1934 și 1968 etc.*).

Problemele cercetării istoriei contemporane a României sînt numeroase. Fără a le mai menționa, precizăm numai că soluționarea lor în totalitate sau în parte nu depinde exclusiv de cercetător. Factorii multipli au datoriat să-și unească eforturile pentru ca rezultatele muncii să-și facă simțite efectele din plin nu numai pe plan național, ci și în afara granițelor țării.

D. ȘANDRU

Istoria modernă
a României

În contextul general al dezvoltării istoriografiei noastre din ultimele patru decenii, istoria modernă a înregistrat progrese remarcabile. Împlinirile în acest sens, din care nu au lipsit reconstituirile istoriografice, s-au materializat într-o producție enormă care, clasată și decantată, ne apropie considerabil de înțelegerea forțelor profunde care au stat la baza fenomenelor istoriei românești din secolul XIX, le-au definit esența, le-au impulsinat. Stadiul de dezvoltare la care a ajuns societatea noastră, necesitățile actuale și cele de perspectivă, sporite constant de ritmul în care se lărgeste orizontul cunoașterii — în științele sociale, mai cu seamă, impun o valorificare superioară a rezultatelor și a experienței dobîndite, pentru ca, pe baza unor reconstituirii parțiale, să se poată realiza sinteza secolului în care s-a afirmat națiunea română, s-a înfăptuit și organizat România, în care a fost cucerită independența, în finalul căruia a fost desăvîrșită unitatea; o asemenea sinteză, care să cuprindă esența unor evenimente, fenomene și procese atât de complicate, care să cuprindă, cu exactitate, implicațiile complexe ale procesului de integrare a României în cuprinsul capitalismului european, în curente de idei și valori ale lumii moderne, nu este ușor de realizat. Înainte de a se proceda la această sensibilă și dificilă operație finală, este necesară, credem noi, **limpezirea** unor probleme de conținut sau de metodologie.

În primul rînd, este necesar să se pornească de la o **periodizare** corespunzătoare. Răscoala din 1784 sau mișcarea Supplex-ului, iluminismul sau Școala ardeleană, procesul de formare a națiunii române, integrate în procesul transformărilor adînci care s-au operat în secolul XVIII și în primele decenii ale secolului XIX nu pot fi lăsate în afara istoriei moderne. Revoluția din anul 1821 nu reprezintă un început; este expresia superioară a evoluției unor pro-

cese și fenomene care au modificat aspectul societății românești. Nu întîmplător, desigur, contactul cu lumea din afară, aflată, și ea, în plină efervescență economică, socială, politică și spirituală, ca urmare a orientării spre capitalism — devine tot mai puternic, **integrarea** în lumea capitalistă a timpului se face treptat și ireversibil, complicînd problemele dezvoltării societății românești, conferindu-le alte calități și dimensiuni. Această integrare, care trebuie și poate să fie urmărită în interacțiunea ei, pe întregul parcurs al epocii moderne, nu este doar un act de rutină metodologică, o simplă aliniere la cerințele actuale ale cercetării moderne; reprezintă expresia unei relații obiective din Europa acelei vremi.

Eludarea unuia dintre factorii poate prejudicia cunoașterea istorică. Semnificativ în acest sens este recenta carte privind **Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu** (Edit. Albatros, 1982), semnată de G. D. Iseru. Analiza documentelor interne, chiar exemplară fiind, nu poate înlocui considerarea fenomenului istoric în conținutul său, în contextul național și internațional în care s-a desfășurat. Andrei Oțetea, ale cărui teze fundamentale sînt aspru judecate, are marele merit de a fi schițat dimensiunile reale ale revoluției românești prin raportarea și încadrarea acesteia în șirul evenimentelor zonale și continentale.

Realizarea unui echilibru autentic între cei doi factori în cercetarea istoriei moderne este o condiție indispensabilă a vremurilor noastre. Pentru ca acest lucru să poată fi asigurat, pentru ca dimensiunile fenomenelor românești să poată fi apreciate cu rigoare, pentru ca **integrarea** să poată fi urmărită în complexitatea implicațiilor

Una din problemele fundamentale ale istoriei noastre moderne o reprezintă **unitatea**, stringerea legăturilor materiale și spirituale în procesul de afirmare și afirmare a națiunii, evoluția ideii și realizarea unității politice. Fenomenului național și împrejurărilor în care s-a realizat Unirea i-au fost consacrate culegeri de documente și lucrări de mare valoare, care au reliefat amploarea și formele luptei naționale, ecurile și implicațiile acesteia pe plan intern și în relațiile internaționale. În lucrările de analiză, considerăm noi, ar fi necesar să se adîncească mai mult raportul existent între **obiectiv** și **subiectiv** în desfășurarea procesului de sudare a organismului național. Adeziunea națională la ideea de unitate este mai mult constatăta decât explicată. Uneori, se observă similitudini acolo unde nu există. Aprețiem că trebuie făcută o distincție între **conștiință națională** și **instinct național**, ambele existente, acționînd cu aceeași eficiență. Uneori — ca în tratarea evenimentelor de la 1848, de pildă — se forțează sublinierea factorilor de unitate, fără explicațiile de rigoare; se trece mai ușor peste adevărul potrivit căruia **separarea** a impus soluții politice și programatice deosebite nu numai din cauza condițiilor internaționale, care nu erau aceleași pentru cele trei țări românești; chiar avînd aceeași aspirații și vorbind aceeași limbă, oamenii nu s-au putut apropia și identifica dintr-o dată. Veacurile de viață politică deosebită au creat sechele care nu puteau fi înlăturate cu repeziune. Revoluția de la 1848 a fost un important test în ambele sensuri. Colaborarea realizată acum, potrivit măturii unui protagonist, a avut drept consecință „apropierea duhurilor, unirea inimilor, solidaritatea soartei” prin care s-a realizat „îndesirea și încheșarea răzlețitului trup al națiunii”. „Ceea ce trecutul a unit — aprecia, în continuare, E. Hurmuzaki — curgătorul an nu va despărți și nici secolul nu va putea”. Este vorba, aici, nu de simple nuanțe, ci de dozarea judicioasă a formelor de expresie ale unui fenomen care, în anumite împrejurări, s-a manifestat cu o forță copleșitoare.

În sfîrșit, dar nu și în ultimul rînd, firește, să stăruim, în continuare, asupra manierei în care este înfățișată, în istoriografia noastră, a două jumătate a secolului XIX. Progresele realizate în ultimele două decenii pot fi apreciate, într-un oarecare sens, prin două lucrări: una apărută în 1956 (**Dezvoltarea constituțională a statului român**, semnată de D. Ionescu, Gh. Matei și Gh. Tuțu) și cealaltă, în 1977 (**Progresul economic în România**, sub redacția profesorului Ioan V. Totu). **Progresul** (referindu-ne, doar, la partea care privește istoria modernă) este evident. Printr-o analiză nuanțată, cartea — aceasta beneficiază de contribuția unor cunoscuți specialiști — restabilește multe din adevărurile estompate sau fals prezentate în prima lucrare. Economisti și istorici s-au aplecat asupra epocii descifrîndu-i multe din sensurile și semnificațiile sale. În afara lucrărilor consacrate studierii mișcării muncitorești, răscoalelor și problemei țăărănești, valoroase și utile în ansamblul lor, am aminti aici pe acelea care se străduiesc să reconstituie **Viața politică**, în ceea ce are ea esențial (cf. A. Stan, **Grupări și curente politice în România între unire și independență, 1879 și lucrările semnate de Paraschiva Cîncea, Traian Lungu, M. Iosa și Tr. Lungu, A. Iordache, privind Viața politică între 1876-1888, 1889-1899, 1900-1910, 1910-1914**). Epoca este abordată cu o prudență, aprecierile sînt roștite cu mare circumspecție; nici unul, aproape, din exegeții perioadei — fie că s-au ocupat de latura politică sau de cea economică — nu a putut să rostească adevărurile pînă la capăt.

• Vas bitronconic pietat cu alb, cultura Cucuteni A

și a consecințelor sale, este necesară **publicarea sistematică a izvoarelor** istoriei noastre moderne. A venit vremea, credem noi, ca imensul material adunat la Arhivele centrale ale statului, cu atîta risipă de energie, să fie clasat, ordonat și pregătit pentru tipar.

ESEU

A existat și există o preferință netăgăduită a cititorului de cele mai diverse categorii pentru literatura memorialistică, indiferent de faptul că producțiile sînt datorate unor oameni politici, militari, diplomați, scriitori, ziaristi, actori, sportivi etc. Cînd scrierile de acest gen aparțin unora dintre „martorii-cheie” ai trecutului mai îndepărtat ori mai recent, acelor care „au făcut Istoria” și cînd, mai ales, calitatea scrierilor este indiscutabilă, nimeni nu discută gustul cititorului. Destui citesc orice, cu convingerea că tot au ceva de învățat. Nu se poate spune că greșesc, dacă timpul le stă la dispoziție... Predilecția altora este în funcție de poziția memorialistului pe „scena” istoriei. Cîți, ne întrebăm, dintre strategii războaielor din epoca modernă nu au purtat cu ei *Memorialul* de la Sf. Elena? Deosebit de bogată și variată este literatura memorialistică referitoare la cele două războaie mondiale ale veacului nostru, stabilindu-se de la sine un echilibru între rolurile jucate de autori, calitatea dezvoltărilor lor și interesul cititorilor. Fiind vorba de conflictele mondiale din 1914—1918 și 1939—1945, să reținem că, într-un fel sau altul, mai toți dintre foștii „mari actori” ai dramelor (ca să nu mai vorbim despre cei mici!) s-au prezentat deja și în postură de memorialiști: șefi de state și de guverne, miniștri, militari, diplomați, interpreți, spioni... Pentru a cita câteva nume, să nu-i neglijăm pe W. S. Churchill, F. D. Roosevelt, Cordell Hull, B. Mussolini, G. Ciano, Charles de Gaulle, D. D. Eisenhower, E. M. Jukov, A. M. Vasilevski, A. I. Erenenko, Erwin Rommel, Fr. Paulus, Georges Bonnet și mulți, foarte mulți alții.

Memorialistica politică românească constituie un domeniu care, deși mai puțin tratat într-un cadru unitar, oferă nume și realizări de prestigiu. Cine ar cuteza astăzi, de pildă, să investigheze sfîrșitul epocii moderne dispensîndu-se de însemnările lui Titu Maiorescu, Al. Marghiloman sau Take Ionescu? Problemele epocii interbelice (1919—1939) și ale războiului din 1939—1945 au stăruit însă cel mai mult în atenția oamenilor politici români și asupra lor

Memorialistică politică (I)

dispunem de paginile cele mai elocvente și mai consistente, editate și inedite. Autorii lor provin din rîndurile unor foști șefi de guverne și miniștri (N. Iorga, I. G. Duca, C. Argetoianu, I. Petrovici, Constantin C. Giurescu), diplomați (N. Titulescu, Lucian Blaga, Savel Rădulescu) militari (Emilian Ionescu, D. Dămăceanu, Costin Ionașcu), oameni de știință și cultură (vezi N. Iorga și Constantin C. Giurescu, Lucian Blaga, Sextil Pușcariu, O. Ghibu, Gala Galaction, Iorgu Iordan), ziaristi (Al. Cerna-Rădulescu, I. Constantințescu). Numeroase reviste de specialitate și volume tematice au pus la îndemîna cititorului bogate pagini din relatările militanților comuniști, în vreme ce Lucrețiu Pătrășcanu, cu *Sub trei dictaturi*, sugerează un pretext memorialistic pentru a realiza în fapt o sinteză a României contemporane care s-a bucurat de mai multe ediții.

O discuție asupra literaturii memorialistice de nuanță politică se poate purta din mai multe puncte de vedere. Omul politic al epocii contemporane, presat de cavalcada evenimentelor, se dovedește mai mult interesat să **consemneze** faptele esențiale la care participă ca martor ori ca autor, ignorînd adesea forma expunerii. Ceea ce nu înseamnă că lipsesc pagini de desăvîrșită realizare artistică, excelînd în această privință N. Iorga, îndeosebi, cu *Supt trei regi* și autobiografia *O viață de om, așa cum a fost* (3 volume). Marele istoric a fost însă inegal, și în acest domeniu: *Memoriile* sale, editate în șapte volume și acoperind perioada 1917—1938, reprezintă mai degrabă ceea ce indică subtilul, „însemnări zilnice”, deci un jurnal. Lucrarea, de mare folos pentru istorie, nu se impune literaturii, care se poate declara de-a dreptul dezamăgit de un text în care abundă stilul „telegrafic”. Dar, pe de altă parte, cum îl putem surprinde mai bine pe Iorga decît din aceste pagini ce evocă tumultul activității sale politice și care, oricum, stau alături de restul creațiilor sale științifice și literare de excepție?

I. G. Duca este un alt caz. Pe parcursul anilor titular al mai multor departamente (educație, externe etc.), Duca ajunge pînă la situația de șef de guvern în 1933, plătînd rapid cu viața pentru curajul de-a fi pus în afara legii pe legionari. *Portretele și amintirile* sale (mai multe ediții) și *memoriile* consacrate epocii primului război mondial justifică aprecierea unora că Duca a fost „un literat rătăcit în politică”. Putem exclude dintr-o antologie serioasă a literaturii române un eseu precum *Mîinile*? Iar *memoriile* sale, recent tipărite integral și pe care am avut posibilitatea să le consultăm în manuscris la arhiva *Fundației Hoover* din Statele Unite, dezvăluie în ce grad poseda Duca arta evocării. Din fragmentele apărute nu demult în revista „Flacăra” supunem atenției rîndurile consacrate primirii la Iași, în iunie 1918, a voluntarilor ardeleni: „...A fost (8 iunie 1918 — n.n.s.) o zi neuitată [...], desigur una din cele mai înălțătoare clipe ale întregii epoci a războiului [...]. La 7 iunie, după prînz, au sosit în gara Iași — primii fiind de Vintilă Brătianu și de generalul Prezan, care a și roștit o inimoasă cuvîntare, iar a doua zi, tot pe plauzul de la Șorogari, a avut loc prezentarea jurămîntului lor. A fost o clipă unică [...] Am trăit ceasul Unirii înainte de a fi sunat [...]. În jurul meu, din mulți ochi lacrimile curgeau. Pe urmă defilare, coruri, masă comună și, după prînz, intrarea în Iași. Ce intrare! Un adevărat triumf, tot orașul pe străzi aclamînd pe frații ardeleni și bucovineni, aruncîndu-le flori. Un delir. Punctul culminant a fost însă, fără îndoială, scena din Piața Unirii. Toți voluntarii adunați, mulțimea în jurul lor și de pe treptele statuiei lui Cuza vorbind Brătianu, Goga, Nistor, Iorga, mitropolitul Pimen și un voluntar ardelen al cărui nume îl aflăm pentru prima oară: Victor Deleu. Toate cuvîntările au fost mărețe și înflăcărate, dar, spre uimirea generală, n-au existat pe lângă a lui Deleu, care a fost pur și simplu o minune, ceva de

neuitat. N-am avut niciodată curiozitatea să recitesc textul și nici nu vreau, dealtminteri, ar fi să comit un păcat, să micșorez impresia pe care nu numai eu, dar toți cei ce se aflau atunci în Piața Unirii au resimțit-o cu atîta emoțiune. A fost una dintre cele mai puternice impresii oratorice din toată viața mea. Bineînțeles, am căutat imediat să aflui cine este acest om înzestrat cu un atît de uimitor talent oratoric. Tot ce mi s-a putut spune era că este un modest avocat din nordul Ardealului, fără vreo reputație deosebită [...]. Discursurile terminate, s-a încins o horă mare în toată Piața Unirii. Am jucat cu toții, Brătianu, Take Ionescu, generalii, publicul, doamnele, pînă și Alecu Constantinescu, mic, gros, cu burta înainte [...]. Cu al prilej, Duca face portretul lui T. G. Masaryk, pe care l-a cunoscut cu prilejul trecerii prin Iași în 1917: „...Masaryk ne-a lăsat tuturor o neștearsă amintire. Tăcut, liniștit și trist, un profesor serios și cam obosit, astfel se înfățișa la prima vedere. Dar de îndată ce intrai mai adînc în discuție cu el vedeai că sub aceste aparențe modeste se ascunde o voință de fier și o putere de credință suprapromenească. Aceste două însușiri i-au permis să personifice într-un moment hotărîtor al vieții poporului său toate aspirațiunile sale și l-au făcut conducătorul nediscutat, idolul unui stat reînviat după o lungă eclipsă politică și națională. [...] Dar... e un om de principii și de caracter, un om care instinctiv, dacă nu conștient, a înțeles că evenimentele se desleagă și se stăpînesc nu prin abilități trecătoare, ci prin convingeri statornice. El face parte din pleiada, din marea pleiadă a oamenilor politici pentru care principiile sînt totul și restul nu înseamnă nimic. El face parte din acei idealisti ce nu cred decît în puterea biruitoare a ideii și care înțeleg cu ideea lor să învingă sau să moară. Pentru acei rare însușiri, pentru aceste înălțătoare năzuințe merită apoteoză în care dealtfel, cu aceeași nedemnițită modestie, își sfîrșește octogenar zilele ca președinte pe viață a republicii cehoslovace“.

Gh. BUZATU